

Tinkara Starček

»Prekleti hudič tiho bodi, če ne te bom ubil in precej udaril ...«

Spolni prestopniki v dosjeh Moške kaznilnice Maribor med leti 1889 in 1919

STARČEK Tinkara, mag. prof. primerjalne književnosti in literarne teorije in zgodovine, Šlandrov trg 39a, SI-3310 Žalec, tinkara.starcek@gmail.com

343.541-055.1(497.412)"1889/1919"

»PREKLETI HUDIČ TIHO BODI, ČE NE TE BOM UBIL IN PRECEJ UDARIL ...«

Spolni prestopniki v dosjeh Moške kaznilnice Maribor med leti 1889 in 1919

Prispevek obravnava spolno nasilje na prelomu iz 19. v 20. stoletje na podlagi analize dosjejev spolnih prestopnikov, ki so prestajali kazen v mariborski moški kaznilnici med letoma 1889 in 1919. Predstavljen je vpliv meščanske morale in kazenske zakonodaje na obravnavo spolnega nasilja, pri čemer je znotrajzakonsko posilstvo ostalo pravno in družbeno zanemarjeno. Večina zapornikov je bila obsojena zaradi spolnih zlorab otrok, ki so predstavljale kar 80 % primerov, pogosto pa so se kazni znižale zaradi olajševalnih okoliščin, kot so mladost storilcev ali pijanost. Odrasle ženske so bile večinoma žrtve naključnih napadov in nebrzdane moške spolne sle. Analiza razkriva razmerje med socialnimi sloji, pravnim okvirjem in pojavnostjo spolnega nasilja na prelomu stoletja.

Ključne besede: spolni delikti, kazensko pravo, Moška kaznilnica Maribor

STARČEK Tinkara, MA in Comparative Literature, Literary Theory and History, Šlandrov trg 39a, SI-3310 Žalec, Slovenia, tinkara.starcek@gmail.com

343.541-055.1(497.412)"1889/1919"

"BE QUIET, YOU DAMNED DEVIL, OR I WILL KILL YOU AND STRIKE YOU AT ONCE..."

Sexual Offenders in the Records of Maribor Men's Prison, 1889–1919

This article examines sexual violence at the turn of the twentieth century through an analysis of the files of sexual offenders who served sentences in the Maribor Men's Prison between 1889 and 1919. It discusses the influence of bourgeois morality and criminal legislation on the treatment of sexual violence, while marital rape remained legally and socially neglected. Most inmates were convicted of child sexual abuse, which accounted for as much as 80% of the cases, and sentences were often reduced due to mitigating circumstances such as youth or intoxication. Adult women were generally victims of random attacks and uncontrolled male sexual desire. The analysis reveals the relationship between social class, the legal framework, and the prevalence of sexual violence at the turn of the century.

Keywords: sexual offences, criminal law, Maribor Men's Prison

Spolno nasilje je aktualna tema katerega koli zgodovinskega obdobja in zato tudi ena izmed stičnih točk preteklosti in sedanjosti.¹ V obravnavanem obdobju na prelomu iz 19. v 20. stoletje je bila spolnost, z njo pa tudi spolno nasilje, ena izmed tabu tem takratne družbe, čeprav je bil njen celoten ustroj s prevladujočo meščansko moralno idealno okolje za izvajanje spolnega nasilja za štirimi stenami lastnega doma. Čeprav se je dogajalo v zasebni sferi, je bilo prav spolno nasilje znotraj zakona tisto, ki je postalo predmet družbene polemike, saj so se prve predstavnice feminističnega gibanja ostro borile proti njemu. Je pa to tudi oblika spolnega nasilja, o kateri iz zgodovinskih virov izvemo najmanj, saj ni bilo nikakršne pravne podlage, na osnovi katere bi poročene žene lahko svoje moške obtožile spolnega nasilja znotraj zakona, saj je vendarle šlo za eno izmed zakonskih dolžnosti. Pa tudi če bi pravna podlaga obstajala, prijav pod pritiskom družbene morale najbrž ne bi bilo veliko. Zgovornejši so zgodovinski viri, eden izmed katerih so tudi dosjeji zapornikov v Moški kaznilnici Maribor, glede drugih oblik spolnih prestopkov, ki jih bomo spoznali v nadaljevanju. Najprej pa si moramo sploh ustvariti predstavo o družbi, v kateri je prihajalo do tovrstnih zločinov.

Meščanska morala – dvojna morala

Dolgemu 19. stoletju, ki traja vse od francoske revolucije pa do prve svetovne vojne, pravimo tudi doba meščanstva, saj postane meščanstvo v tem obdobju sloj, ki narekuje družbene norme. Meščanstvo se je strogo ogradiło od aristokratskega hedonizma in kmečke živalskosti² in »svojo moralno vzvišenost vzpostavilo kot del lastne samopodobe«³. Del te moralne vzvišenosti je predstavljal tudi nadzor človeške seksualnosti,⁴ ki zato sicer ni bila nič manj prisotna, je bila pa bolj družbeno zatajevana. Po besedah Janeza Polajnarja je »seksualni užitek posledično vedno bolj postajal predmet patologije, nepotreben in škodljiv stranski učinek razmnoževalnega akta, ki se mu vdajajo šibki in npravno

pokvarjeni ljudje. Če že komu, se je spolni nagon kot potreba priznaval moškemu. Ženska naj bi bila aseksualna, njeno popolno osebnostno izpolnitev naj bi predstavljalo materinstvo in urejeno gospodinjstvo. Seksualnost je postajala nekaj odmaknjene, nepoznanega in tudi nevarnega.«⁵

Kljub temu ali pa ravno zato je spolnost še vedno v veliki meri krojila ustroj meščanske družbe, saj je zlasti v ženski najprej videla njen spol. Ob vseh nevarnostih, ki so prežale na mlada dekleta, pa je okoli njih očitno kar mrgolelo pohotnikov, pred katerimi niso bile nikoli varne.⁶ Meščanska morala je bila torej glede spolnosti obsojena na hinavščino, ki je pri spolnih pregrehah moških zamižala na eno ali pa kar obe očesi, saj je bil spolni nagon moških za družbo dosti bolj nevaren kot ženski, zato so zanj pač morali obstajati ustrezni odvodi. Med njimi je najmanj očiten, a najbolj pogost in sprejemljiv, zakon. Spolnosti sicer niti v zakonu niso ravno spodbujali, je pa zakon vsekakor bil najboljša rešitev nezadržne moške pohote, kakor je ugotavljal tudi duhovnik Andrej Likar: »Zato je namen zakonskega stanu tudi tiste, kateri se preslabe čutijo, zoperstati mnogoterim skušnjavam in zapeljavam, nesramnega greha varovati. Bolje je v zakon stopiti, kakor pa globoko v hudobijo pogrezniti se.«⁷ Prav tej obliki zakona so nasprotovale feministke, ki so v tem videle nič drugega kot prostitucijo, v katero je bila meščanska ženska brez lastnih sredstev prisiljena.⁸

Na Slovenskem se je v tem smislu do meščanskega zakona najbolj jasno opredelila Elvira Dolinar v članku »Svobodna ljubezen in zakon«: »In ženska, ki vzame moža samo za to, da jo hrani in oblači, ki nima gorkejšega čuta za njega, ki čuti morda celo le mržnjo do izvoljenca, je prodala svoje telo ravno tako, kakor ona nesrečna bitja s ceste, ki se vdajajo za denar.«⁹ Nasprotno so menile o zakonu, sklenjenem iz ljubezni, saj »ljubezen edina opravičuje in dovoljuje spolno občevanje mej možem in ženo«.¹⁰ Kdor ni bil poročen ali pa v zakonu še ni potešil svoje spolne sle, je poiskal druge oblike odvodov.

¹ *Prispevek je nastal v okviru zbiranja gradiva za magistrsko delo avtorice, pod mentorstvom red. prof. dr. Toneta Smoleja in doc. dr. Ane Cergol Paradiž; SI_PAM/0682/002/07942, AŠ 215, Traun Valentin, hišna št. kaznjencea: 189.*

² *Hudales, Olikan meščan, 105–106.*

³ *Polajnar, Pfuj, to je gerdo, 7.*

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem, 12.*

⁶ *Fugger Germađnik, Pri poljubu, 41.*

⁷ *Likar, Sveti zakon, 3.*

⁸ *Wolf, Outrages, 51.*

⁹ *Dolinar, Svobodna ljubezen, 3.*

¹⁰ *Anžič Klemenčič, Prostitucija, 157.*

Še dokaj sprejemljiva je bila prostitucija, potem so prišli na vrsto hišni posli (služkinje, kuharice, guvernante, dekle), katerih podložnost zaposlovalcu v vseh pogledih je praktično spadala v opis del¹¹, naslednja, žal zelo pogosta, žrtev sle te dobe pa so bili otroci, kakor bomo še videli v nadaljevanju.

Čeprav je spolnost, tudi v zakonsko nedovoljenih oblikah, v meščanskih krogih nedvomno bila prisotna, večina obsojencev iz mariborske kaznilnice ne prihaja iz meščanskega sloja, pač pa, kar je za takrat večinsko ruralno podobo slovenskih pokrajin pričakovano, iz kmečkega. Če je v meščanskih slojih še bilo možno krepstna dekleta do poroke zaščititi pred nevarno moško družbo, to na podeželju nikakor ni bilo izvedljivo že zaradi povsem drugačne strukture bivanja in dela.¹² Zanimivo pri tem je, da so se duhovniki, ki so bili med moralističnimi pisci v najbolj neposrednem stiku s kmečkim prebivalstvom, zavedali, da na kmečka dekleta preži veliko nevarnosti, a so svoje poduke naslavljali prav nanje, pri čemer je bila morebitna spolna zloraba obravnavana kot lastna krivda žrtve, ki se očitno ni vedla v skladu z dobrimi nauki. Tako je Anton Martin Slomšek v ženski, ki se ne nosi spodobno, videl veliko nevarnost za nedolžnost mladeničev: »Shefta nevarna kazha je mladenzhu vfaka sapelíva shenfka, ki fe spodobno ne nofi, moshkim naftavlja ino dopahti shelí. Neframni shenfki fpol je moshkimu fpolu nar huji fovrazhnik, zhe fe ga svefto ne varje; in kar peklenfhek ftoriti ne more, to sapelivo shenfstvo ftorí«.¹³ Ob tovrstnih naukih najbrž ni povsem napačen pomislek, da je strah pred javnim zaničevanjem marsikatero zlorabljen žensko odvrnil od prijave zločina.

Omeniti je potrebno tudi družbeni sloj, ki je sicer živel v neposredni bližini meščanskega, a v bistveno drugačnih bivalnih pogojih, čeprav pod vplivom meščanske morale. Druga polovica 19. stoletja je obdobje pospešene industrializacije in s tem naraščajočega proletariata, ki je v slovenskih deželah večinoma izviral iz kmečkega prebivalstva. Če je bila meščanska delitev na moško javno in žensko zasebno sfero neizvedljiva v kmečkem sloju, je to ob pereči stanovanjski stiski še toliko

bolj veljalo za proletariat. Pomanjkanje stanovanj je bil tudi problem Ljubljane na prelomu stoletja, zato so se družine pogosto odločale v stanovanje ali sobo sprejeti podnajemnika ali prenočevalca, ki ga v mnogih primerih niti niso poznali.¹⁴ Pohoštva je bilo v delavskih stanovanjih malo, tako da sta tudi na postelji zmeraj spala vsaj dva družinska člana.¹⁵ Takšne razmere so seveda ponujale obilo priložnosti za spolne prestopke, dodatno težavo pa je za delavke predstavljala narava njihovega dela, ki je od njih zahtevala, da pogosto brez spremstva v poznih ali zelo zgodnjih urah brez spremstva in varstva hodijo na delo in z njega, kar je meščanska moralka že samo po sebi razumela kot ponujanje.

Nenazadnje na povezavo med (poklicno) strukturo prebivalstva in spolnimi zločini kaže tudi poklicna shema spolnih prestopnikov iz Moške kaznilnice Maribor, ki nam hkrati pove, v katerem sloju prebivalstva (kmečkem) srečamo največ spolnih zločincev in kateremu sloju prebivalstva je pripadalo največ prebivalcev (kmečkemu), zato nikakor ne moremo sklepati, da so bili prav moški iz kmečkega sloja najbolj nagnjeni k spolnim zločinom, pač pa jih je preprosto bilo največ.

Pravni vidik spolnega nasilja

V obravnavanem obdobju je bila v habsburški monarhiji kazenska zakonodaja urejena s *Kazenskim zakonom o hudodelstvih, pregreških in prestopkih* iz leta 1852, ki je bil dopolnjena verzija *Zakonika o hudodelstvih in težkih policijskih prestopkih* iz leta 1803.¹⁶ *Kazenski zakon* je pri nas veljal tudi še po razpadu Avstro-Ogrske v Kraljevini Jugoslaviji, dokler ni bil leta 1930 sprejet enotni kazenski zakon za celotno kraljevino. Kazenski zakon iz leta 1852 je bil razdeljen na dva dela – v prvem delu je obravnaval hudodelstva, v drugem pa prestopke in pregreške. V uvodnih poglavjih so definirana hudodelstva, pregreški in prestopki, načini njihovega kaznovanja, pri čemer so poznali zapor prve stopnje in zapor druge stopnje (težka ječa) ter olajševalne in obtežilne okoliščine. V nadaljnjih členih pa so obravnavani posamezni zločini. Večina oblik spolnega nasilja je uvrščena med hudodelstva, zato

¹¹ Schlegel, *Mistress and Servant*, 71.

¹² Polajnar, *Pfuj, to je gerdo*, 22.

¹³ Slomšek, *Shivlenja frezen pot*, 32.

¹⁴ Studen, *Stanovati*, 148.

¹⁵ *Ibidem*, 144.

¹⁶ Stergar, *O posilni nečistosti*, 75.

so tudi zagrožene kazni, kakor bomo še videli, sorazmerno stroge. Vendar pa so v večini obravnavanih primerov upošteevane olajševalne okoliščine.

Olajševalne okoliščine določa §2, kjer najdemo sledeče: »a) kadar je storilec popolnoma brez uma; b) ako je delo pri prenehalni norosti (blaznosti) o času norenja, ali c) v polni pijanosti, katero si je kdo brez namena na hudodelstvo naklonil [...], ali v drugi kaki zmotenosti misli, v kateri se storilec ni zavedel svojega dejanja, doprineseno bilo; d) ako storilec še štirinajstega leta ni dopolnil [...]«. ¹⁷ Upoštevali so lahko tudi četrto poglavje z naslovom »O zljajšavah«, kjer so v §46 med drugim navedene naslednje olajšave: »a) če storilec ni dvajset let star, če je slabega razuma, ali če je bila njegova izreka zelo zanemarjena; b) če se je pred hudodelstvom brez madeža vedel; [...] e) če ga je k hudodelstvu privabila bolj priložnost, ki se mu je iz tuje nemarnosti namerila, kakor da bi se bil s poprej storjenim naklepom k njemu pripravil [...]«. ¹⁸ Navedenih olajšav, z izjemo pijanosti, ki jo je navajala večina storilcev, so se posluževali predvsem pri mlajših storilcih. §47 omenja še olajšave glede na kakovost dejanja, med katerimi je za nas relevantna zlasti: »a) če je pri poskusu ostalo, po meri, kolikor dalje je bil poskus še od dopolnjenega hudodelstva«. ¹⁹ Ta olajšava se je v primerih spolnega nasilja upoštevala zlasti, če storilcu ni uspelo vstaviti spolnega uda v spolovilo žrtve, če ud ni bil v stanju erekcije ali če se je žrtvi uspelo ubraniti.

Kazenski zakon ločuje med različnimi oblikami spolnega nasilja. Med hudodelstva spadajo zločini pod členi 125, 127, 128, 129, 131 in 132, ki jih najdemo v štirinajstem poglavju z naslovom »O posilni nečistosti, oskrumbi in drugih velikih nesramnostih«. Zločin posilstva (odrasle) ženske je opredeljen v §125: »Posiljenje ženske: Kdor ženski nevarno preti, res silo dela ali njene počutke nevarno oмами, tako da se mu zoperstaviti ne more, in se ž njo v takem stanu zunaj zakona telesno združi, stori hudodelstvo posilne nečistosti«. ²⁰ Isti člen velja tudi za poskus posilstva. §125 priznava možnost posilstva tudi, če se ženska ni aktivno upirala, a le, če je

storilec poskrbel, da je bila v stanju, v katerem se mu ni bila zmožna upreti. V ta člen pa ni vključeno tudi posilstvo moškega. Če je posilstvo moškega zagrešil moški, je ta prestopok spadal pod zločine zoper naravo. Posilstvo se je kaznovalo po §126, ki je predvideval kazen med petimi in desetimi leti. Če je bila pri dejanju žrtev tudi huje poškodovana, se je kazen podaljšala na deset do dvajset let ječe. Če je žrtev posilstva vsled dejanja umrla, je bila zagrožena dosmrtna ječa. ²¹

Kot dokaz, da so bili nekateri sodniki zelo naklonjeni zniževanju kazni navedimo le primer 30-letnega Jožefa Burgerja iz Klanca pri Komendi, ki je nekega večera zgodaj v septembru leta 1889 posilil Katarino Germ, ko se je z možem in prijatelji sprehajala ob Savi. Med sprehodom jih je napadla tolpa delavcev Kranjske obrtne družbe, med njimi tudi Burger, in vanje metala cestni pesek, da se je družba razpršila. Katarina se je zatekla za nek kup drv, kjer jo je našel Burger, jo odvedel na bližnje polje in jo tam posilil, ne da bi se pred tem kadar koli videla. Burger je bil obsojen na 15 mesecev težke ječe, olajševalne okoliščine pa so bile »da dejanje priznava in obžaluje, da je bil vsled pijanosti razburjen, dalje, da se mu je priložnost dejanja ponudila, da sila za zlorabljenost ni imela nobenih hudih nasledkov in da je obtoženec že nekaj časa [...] v preiskovalnem zaporu«. ²² Na sodišču so torej upoštevali tudi §47e, kar nakazuje, da posilstvo poročene ženske ni bilo videno kot pretirano hud zločin, če naj bi storilca k dejanju napeljal slučaj, da se je žrtev znašla sama, ne pa njegov lasten predhodni namen, da bi jo posilil.

Po §126 so se kaznovale tudi spolne zlorabe otrok, ki jih obravnavata člena 127 in 128. §127 navaja: »Zunaj zakona početo telesno združenje z žensko, ki se brez storilčevega prizadejanja v takem stanju nahaja, da se braniti ne more ali pa sama sebe ne zave, ali katera še ni štirinajstega leta spolnila, gre tudi za spolno nečistost imeti [...]«. ²³ §128 zadeva oskrumbo otrok tako ženskega kot moškega spola: »Kdor dečka ali deklo spod štirinajstih let, ali osebo, ki se braniti ne more ali pa ne zave, ne

¹⁷ Kazenski zakon, 8.

¹⁸ Ibidem, 23.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem, 56.

²¹ Ibidem.

²² SI_PAM/0682/002/00685, AŠ 28, Burger Josef, hišna št. kaznenja: 237.

²³ Kazenski zakon, 56.

tako, kakor §127 v misel jemlje, temuč kako drugači spolno zlorabi, da bi svojemu pohotu ugodil [...]«. ²⁴ Gre predvsem za otipavanje intimnih delov otrok, ki naj se kaznuje z ječo od enega do pet let, pri čemer se je v praksi najvišjo kazen izreklo le v primeru pogostih ponovitev dejanja.

Pod spolne zločine spadajo tudi členi 129, 131 in 132. §129 obravnava zločine proti naravi, to sta spolno občevanje z živalmi in osebami istega spola. §131 obravnava krvoskrunstvo, torej spolne odnose z bližnjimi sorodniki, četudi so vanje vsi udeleženi privolili: »Krvosramnost, katera se doprinese med sorodniki v navzgori ali navzdolni vrsti, naj izvira njih sorodnost iz zakonskega, ali nezakonskega rodu. – Kazen je ječa od šest mesecev do enega leta«. ²⁵ Kaznovane so bile vse osebe, ki so zagrešile krvoskrunstvo, čeprav se je zapeljani osebi to lahko priznalo kot olajševalna okoliščina. §132 obravnava napeljevanje mladoletnih oseb k spolnim nečistostim, pri čemer zakon loči med »zavodbo« in »sovodstvom«: »III. Zavodba, s katero kdo svoji skrbi ali sebi v izrejo ali podučevanje zaupano osebo zapelje, da kako nečisto delo stori ali trpi. [...] VI. Sovodstvo, ako je bila po taistem nedolžna oseba zapeljana, ali če se ž njim zakrivi stariši, varuhi, vzgojitelji ali učitelji proti svojim otrokom, varovancem, ali sebi v izrejo ali za podučevanje izročnim osebam«. ²⁶ Kazen za tak zločin je težka ječa od enega do petih let. ²⁷

V delu zakona o pregreških in prestopkih se na spolno nasilje nanaša trinajsto poglavje z naslovom »O pregreških in prestopkih zoper javno nramnost ali lepo vedenje«. Za nas relevantni členi so predvsem 501, 504, 505 in 506. §501 govori o krvoskrunstvu znotraj širšega kroga družine: »Nečistost med brati in sestrami pravimi ali po poli, z zakonskimi drugimi starišev, otrok ali bratov in sester je kakor prestopok kazniti z zaporom enega do treh mesecev, kateri naj se po okoliščinah poostri. Tisti, ki se v preiskavi za zapeljivce spoznajo, naj se obsojujejo v hud zapor od enega do treh mesecev. Po dokončani kazni je treba iz uradske dolžnosti poskrbeti, da krivci skupaj ne ostanejo, temuč se eden od dru-

gega ločijo«. ²⁸ §504 se nanaša na onečaščenje mladoletnega dekleta s strani koga od sorodnikov ali drugih, živčih pod isto streho: »Domačin, kateri mladoletno hčer hišnega očeta ali hišne matere ali pri hiši živečo maloletno žensko nju žlahte onečasti, naj se kaznuje za ta prestopok po različnosti njegove razmere k rodbini s hudim zaporom od enega do treh mesecev«. ²⁹ V praksi je bil člen namenjen zlasti preprečevanju in kaznovanju zvez med domačimi hčerami in posli, ki so živeli v istem gospodinjstvu. §505 v podobnem smislu obravnava zapeljevanje mladoletnega fanta s strani starejše ženske (služkinje): »Enako gre kaznovati žensko v kaki rodbini služijočo, katera maloletnega sinu ali kakega v hiši živečega žlahtnika k nečistosti zapelje«. ³⁰ Podobno funkcijo ima tudi §506, ki obravnava zapeljevanje in onečaščenje osebe pod neizpolnjeno obljubo poroke: »Zapeljanje ali onečastenje kake osebe pod nedopolnjeno obljubo zakona naj se kakor prestopok kaznuje s hudim zaporom od enega do treh mesecev. Povrh tega ostane onečasten prihranjena pravica do odškodovanja«. ³¹ Omenjeni člen je neke vrste nadomestilo za kaznovanje »nenasilnega« posilstva, saj mora biti posilstvo, da je obravnavano po §125 skoraj brez izjeme zelo nasilno dejanje. Med mariborskimi zaporniki je bil le en kaznovan po §506. Gre za Carla Marchija, privatnika iz Trbiža, ki se je na zatožni klopi sicer znašel iz drugačnih razlogov, a bil na koncu obsojen tudi po členu 506. Bil je ločen »od postelje in mize«, kar je bila po takratni zakonodaji edina možna oblika ločitve, v času sojenja pa je živel z Marijo Pipan. Iz Marchijevega dosjeja sicer ni razvidno, kdaj se je začela zveza s Pipan, vsekakor pa je bil imenovan za njenega skrbnika in je od njenega šestnajstega leta živel z njo kakor z ženo. Marija Pipan ga je na sojenju najprej zagovarjala, nato pa se je, morebiti tudi zaradi zadev, ki so prišle na plano na sodišču, njuna zveza začela trgati in Pipan je vložila tožbo, ker naj bi jo zavedel z obljubo poroke. Preiskava je pokazala, da se je Marchi sicer zanimal za pridobitev ogrskega državljanstva, kjer bi lahko dosegel razvezo od bivše žene, kar bi mu omogočilo poroko s Pipan, vendar so na sodišču menili, da tem poizvedbam ne gre pripisovati kakšne velike

²⁴ *Ibidem*, 57.

²⁵ *Ibidem*, 58.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, 181–182.

²⁹ *Ibidem*, 182–183.

³⁰ *Kazenski zakon*, 183.

³¹ *Ibidem*.

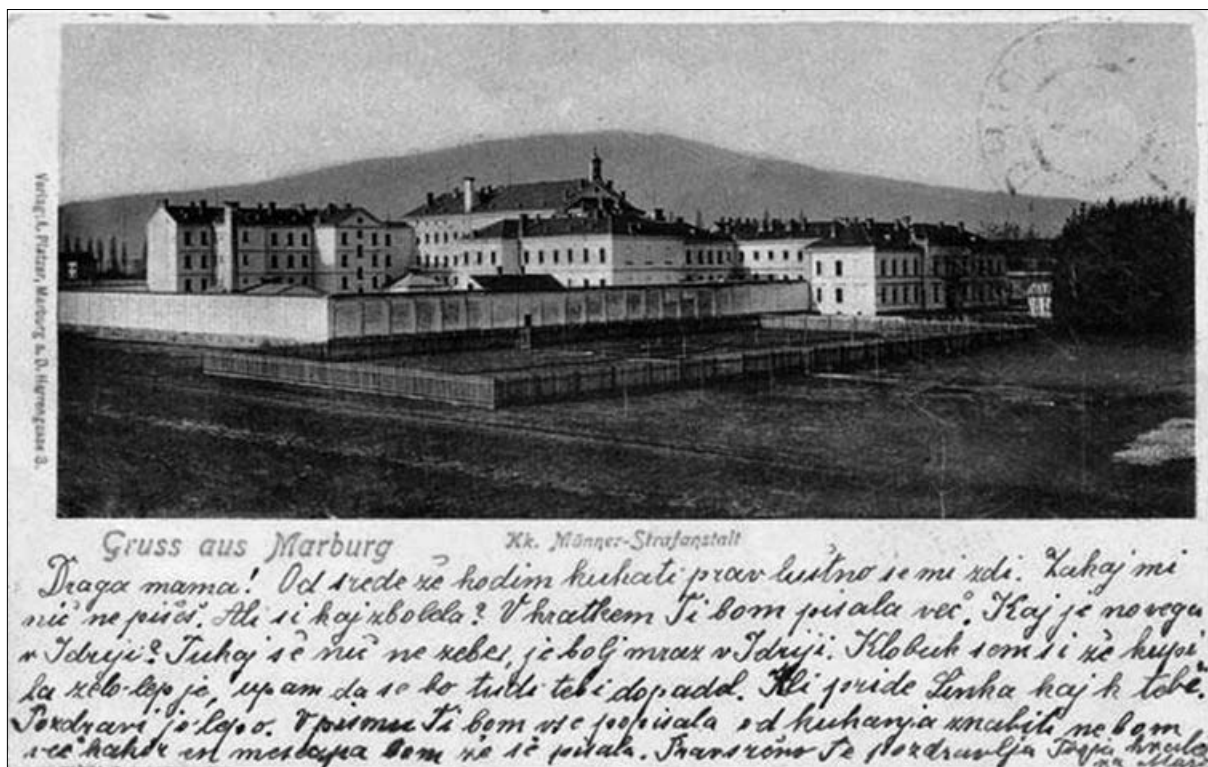
vrednosti, ker je s Pipan živel in spolno občeval že več let, čeprav je vedel, da se z njo ne more poročiti, zato so ga obsodili.³²

Dodajmo še zakonodajni pogled na znotrajzakonsko spolno nasilje. Kakor ugotavlja Damjan Korošec, se »kot eno temeljnih obveznosti ženske v zakonski zvezi (žene) tradicionalno razume dostopnost zakonskemu partnerju (možu) za spolno nožnično občevanje, v teoriji in sodni praksi tega časa ni niti zametkov razprav o kateri koli kazenskopravni dobrini, ki bi utegnila biti kršena s prisilnim spolnim nožničnim občevanjem v zakonski zvezi, kaj šele o spolni samoodločbi ali spolni integriteti ali kakršni podobni osebni kazenskopravni dobrini žene«. ³³ Slednje potrjuje tudi sam avstrijski kazenski zakonik, ki v §125 definira posilstvo oziroma »posiljenje ženske« kot: »Kdor ženski nevarno preti, res silo dela ali njene počutke zvito omami, tako da se mu zoprstavi ne more, in se ž njo v takem stanju *zunaj zakona* (poudarila T. S.) telesno združi, stori hudodelstvo posilne nečistosti«. ³⁴ Za-

kon torej kategorično izključuje možnost posilstva znotraj zakona.

Moška kaznilnica Maribor

Moška kaznilnica Maribor je prve zapornike sprejela 1. oktobra 1889, v njej pa so, kakor že naziv pove, kazni prestajali zgolj moški. Poleg odraslega je imela kaznilnica tudi mladoletniški oddelek s šolskimi prostori in knjižnico, namenjenimi prevzgoji in izobrazbi mladoletnih prestopnikov. ³⁵ Morda je bilo prav zaradi posebnega oddelka mladoletnih zapornikov veliko, med obsojenimi za spolne zločine je takšnih približno 40%. ³⁶ Mariborska kaznilnica je bila v obravnavanem obdobju ena največjih in najmodernejših kaznilnic v celotni Avstro-Ogrski, zato so vanjo pošiljali obsojence iz celotne monarhije, poleg tistih s Štajerske pa največ zapornikov prihaja iz ljubljanske kaznilnice, od koder so jih premestili po potresu leta 1895, in koprške kaznilnice, od koder so zapornike premeščali v vojnih letih od 1914 do 1919. ³⁷ Pomembna značilnost ma-

Moška kaznilnica Maribor na razglednici. Založnik: A. Platzer (Pokrajinski arhiv Maribor)

³² SI_PAM/0682/002/04487, AŠ 128, Marchi Karl, hišna št. kaznjence: 702.

³³ Korošec, Spolnost in kazensko pravo, 50.

³⁴ Kazenski zakon, 56.

³⁵ Ožinger, Dnevniški zapisi, 194.

³⁶ PAM, Dosjeji kaznjencev Moške kaznilnice Maribor (1880–1945), AŠ 14–244.

³⁷ Ožinger, Dnevniški zapisi, 187.

riborske kaznilnice je tudi, da so vanjo prihajali le hujši zločinci, obsojeni zaradi hujših ali lažjih hudodelstev (*Verbrechen*), za katere je bila kazen več kot eno leto težke ječe.³⁸ To seveda pomeni, da večina spolnih prestopnikov ni končala v mariborski kaznilnici, saj so tudi tisti, ki so, večinoma dobivali sorazmerno nizke kazni okoli enega leta težke ječe, torej ravno toliko, da so še bili poslani v mariborsko kaznilnico.³⁹ V obravnavanih tridesetih letih je bilo v mariborski kaznilnici zaprtih 268 spolnih zločincev, od tega jih je kar 80% prestajalo kazen zaradi spolne zlorabe otrok. Ta podatek nakazuje, da so bili otroci zelo pogoste žrtve spolnih zlorab, verjetno pa so bili tovrstni zločini tudi pogostejše prijavljeni, storilci pa obsojeni, saj je odpadlo vprašanje žrtvine privolitve.

»Ferdamani falot, kaj si naredil z mojim otrokom?«⁴⁰

Otroci so bili torej najbolj mikavne žrtve spolnih zlorab moških, ki so končali za zapahi mariborske kaznilnice. Do zlorab otrok je prihajalo v najrazličnejših okoliščinah, ki so bile pogosto povsem naključne. Ob tem je zadoščalo, da je storilec zgolj zagledal otroka (v večini primerov deklico) in popadla ga je neustavljiva sla, zaradi katere je zagrešil spolni delikt, ki ga je nato na sodišču pogosto opravičeval s pijanostjo. Ker se je večina obravnavanih primerov, kakor bomo še videli, zgodila na podeželju, kjer so se ljudje med seboj poznali, seveda obstaja velika možnost, da sta se storilec in žrtev poznala, četudi v sodnih zapisih to ni zavedeno, a vendarle poznanstvo ni bilo ključni faktor pri napadu, temveč je bilo dovolj, da se je le pojavila priložnost.

17-letni pekovski vajenec iz Domžal Anton Letnar je 31. marca 1897 raznašal žemlje, ko se je okoli poldneva nenadoma ulilo. Premočen se je zatekel pod nadstrešek hiše Terezije Grošelj, ki se je ravno odpravljala, da bi svojemu možu odnesla kosilo. Pred vrati je zagledala premočenega Letnarja in ga v dobri veri povabila, naj v hiši počaka, da dež prene-

ha, nato pa je odšla po svojih opravkih. Letnar se je tako znašel sam s Terezijino hčerjo, 7-letno Jero, ki jo je, kakor je deklica kasneje povedala materi, takoj po Terezijinem odhodu položil na tla, ji dvignil krilo in jo s svojim udom začel suvati v spolovilo. Na srečo je mati zaslišala hčerino stokanje in še pravočasno pritekla domov, da je fanta ujela pri dejanju. Letnar je na zaslišanju dejanje priznal, a je bil zaradi dekletove nerazvitosti obsojen le zaradi poskusa posilstva.⁴¹

12. junija 1911 je domačinka Neža Fuchs v Spodnji Polskavi sušila seno na travniku Elizabete Blatnik. Okoli 14. ure jima je Elizabetin sin prinesel kosilo, s seboj pa pripeljal tudi 16-letnega hlapca Janeza Faleža, ki se je šel igrati z Nežino 4-letno hčerjo Amalijo, ki je sedela na travniku. Čez nekaj časa je Elizabeta opazila, da Amalije ni nikjer in povprašala Nežo, kje ima hčer. Neža je začela klicati in iskati Amalijo, ki jo je prebujajočo iz nezvesti našla med jelšami 10 minut hoje stran od travnika. Deklica je imela hudo poškodovano glavo in krvaveče genitalije. Na vprašanje, kaj se je zgodilo, je materi odgovorila: »Anžek me je stolkel.« Besna mati se je takoj soočila s storilcem, ki je dejanje zanimal in pobegnil v Gradec, kjer so ga aretirali naslednji dan. Zdravniška preiskava je pokazala sledi davljenja, udarce s topim predmetom in posilstvo, ki je povsem razmesarilo nerazvite dekličine genitalije. V bolnišnici je deklica povedala še, da jo je Falež pretepel in davil, zaradi česar je padla v nezavest, zato se spolnega napada ni spomnila. Falež se je na sodišču na vse načine otepal priznanja, na koncu pa le potrdil pravilnost dekličinih izjav, zaradi česar so ga, saj je bil že prej znan kot kriminallec, kljub mladosti obsodili na presenetljivih 5 let težke ječe.⁴²

17-letni Franc Kobale se je 13. junija 1910 odpravil iz gostilne v Slovenski Bistrici, ko je zagledal 11-letno Marijo Zorko. Povabil jo je, naj ga pospremi del poti, v zameno pa ji ponudil denarno nagrado. Dekle, veselo, da bo nekaj zasluži, se je odpravilo z njim po poti, ki je delno vodila skozi gozd. Ob prihodu v gozd je Kobale dekle podrl na

³⁸ *Ibidem*, 198.

³⁹ PAM, *Dosjeji kaznjencev Moške kaznilnice Maribor (1880–1945)*, AŠ 14–244.

⁴⁰ SI_PAM/0682/002/01204, AŠ 43, Falesch Johann, hišna št. kaznjenca: 31.

⁴¹ SI_PAM/0682/002/04165, AŠ 120, Letnar Anton, hišna št. kaznjenca: 482.

⁴² SI_PAM/0682/002/01204, AŠ 43, Falesch Johann, hišna št. kaznjenca: 31.

tla, ji dvignil krila in jo poskušal posiliti, a se mu namera ni posrečila.⁴³

18-letni kovaški pomočnik Jožef Vinšek se je 13. septembra 1903 zvečer odpravljaj iz gostilne, ko je na poti zagledal 7-letno Angelo Redek. Pograbil je deklico, jo odnesel na njivo, položil na hrbet in jo skušal zlorabiti, a mu zaradi dekličine nerazvitosti ni uspelo.⁴⁴

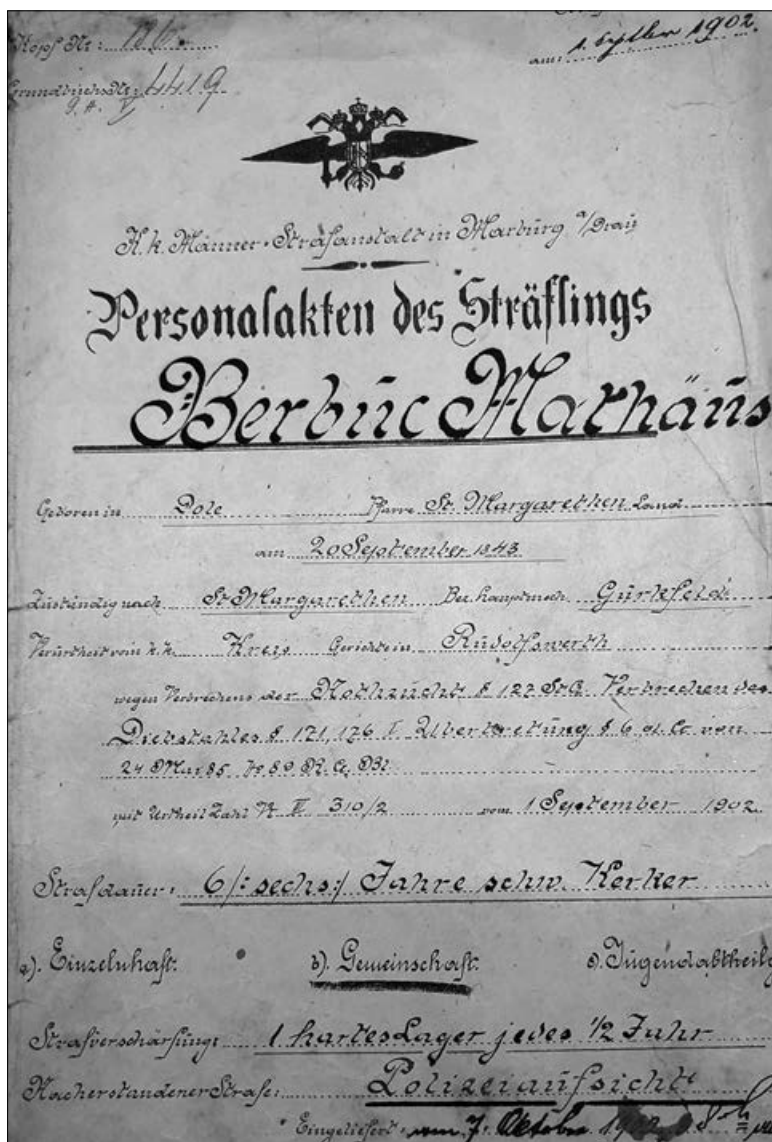
59-letni bivši kovač in stari znaneč žandarjev Matevž Berbuč se je 21. maja 1902 odpravil h Kosovim po vino. Tam je srečal 11-letno pastirico Marijo Erjavc, ki je gospodnji pomagala prenašati vino. Ko se je dekle, obloženo z vinom in škafi, odpravilo proti domu, ji je Berbuč ponudil pomoč pri prenosu tovara. Na poti se je Marija ustavila za živo mejo, da bi opravila malo potrebo, Berbuč pa jo je zgrabil, odnesel v gozd in poskušal posiliti, kar mu je preprečil le prihod neke ženske. Berbuč je dejanje zanimal, Marija pa je povedala, da ji je obljubil celo uhan in svileno ruto, če bi dogodek zamolčala.⁴⁵

19-letni ključavničar Franz Witzmann niti ni imel dobre priljubljenosti za zlorabo, a ga je pogled na 13-letno Kristino Marent, sedečo na cerkvenih stopnicah v družbi treh sošolcev, tako navdahnul, da se je domislil pretkane zvijače, kako Kristino dobiti na samo. Deklici je dal tri kovance, od katerih naj bi enega darovala cerkvi, dva pa obdržala zase. Kristina se je pokorno odpravila v cerkev, da bi darovala kovanec, Witzmann pa ji je sledil do spovednice, v katero jo je povlekel in jo poskušal »zabosti z veliko rdečo cevjo«. Kristina se je tej

⁴³ SI_PAM/0682/002/03137, AŠ 93, Kobale Franz, hišna št. kaznjena: 156.

⁴⁴ SI_PAM/0682/002/08359, AŠ 226, Vinšek Josef, hišna št. kaznjena: 278.

⁴⁵ SI_PAM/0682/002/00288, AŠ 18, Berbuč Mathäus, hišna št. kaznjena: 4419.

Dosje Berbuč s pripisom: Zaporniški dosje Matevža Berbuča (Pokranjski arhiv Maribor, SI_PAM/0682/002/00288)

nameri uprla in zakričala, čeprav ji je Witzmann grozil z nožem, zato so pritekli njeni trije prijatelji in začel se je divji lov na zločinca. Ta se je poskušal skriti pod kletne stopnice, a so ga tam že pričakali žandarji.⁴⁶

Najdejo se tudi storilci, katerih žrtve sicer so naključne, ni pa naključno samo dejanje, saj okoliščine kažejo, da so naključno žrtev napadli s predhodnim namenom. Pri tem imamo v mislih predvsem prežanje v gozdu, ki je bilo zlasti nevarno za iz šole se vračajoča dekleta. Mimogrede omeni-

⁴⁶ SI_PAM/0682/002/08744, AŠ 236, Witzmann Franz, hišna št. kaznjena: 79.

mo, da so bili gozdovi daleč najbolj nevarno okolje za ženske vseh starosti, saj se je največ naključnih zlorab zgodilo prav v gozdu.

16-letni Ciril Kol je 5. oktobra 1903 v gozdu prežal na 8-letno Marijo Kupelnik in jo napadel, rešil jo je le prihod Janeza Špolarja, ki je napadalca pregnal.⁴⁷ Kar dvakrat zapored je 8-letno Marijo Vučina posilil 27-letni dninar Jožef Plohl, ki je prav tako v gozdu čakal nanjo, ko se je vračala iz šole.⁴⁸ Podobno je ravnal 31-letni Mihael Keber, ki je v gozdu napadel 12-letno Marijo Zogernik.⁴⁹ Kar dvakrat v istem dnevu, dopoldan in popoldan, je 17-letni Wilhelm Kaspret napadel 10-letno Katharino Palfan, ki je ob gozdu cel dan pasla živino.⁵⁰ Posebej slabo se je godilo 12-letni pastirci Marii Crevatin, ki je, daleč stran od doma, na pašniku ob gozdu redno pasla živino, s tem pa tudi redno postala žrtev različnih moških, ki so si njeno delo razlagali kot ponujanje. Zalotena sta bila Jožef Korošec in Jožef Kocijančič, očitno pa so fantje deklico drug drugemu priporočali za nabiranje spolnih izkušenj, ker naj bi bila lahek plen.⁵¹

Nekoliko bolj preudarno se je svojega podviga lotil 55-letni dninar Matija Verhovnik. Reden gost gostilne v bližini Topolšice si je že dlje časa ogledoval 7-letno gostilničarjevo hčer Heleno Ježovnik. Slednjo je v letih 1905 in 1906 tudi trikrat zlorabil.⁵²

Veliko priložnosti za naključne stike z otroki je ponujalo brezdomstvo. 77-letni Jakob Zore se je odločil, da bi ugodil svoji pohoti, izkoristiti kar svoj status občinskega ubožca, ki ga je morala vsaka hiša v občini dan ali dva preživljati. Pod to dobrodelnost je očitno štel tudi pravico do zlorabljanja domačih otrok, saj je v letih od 1913 do 1915 na različne načine zlorabil kar šest deklic v starosti od 4 do 7 let, nekatere celo večkrat. Na sodišču se je znašel,

ker ga je mati ene izmed zlorabljenih deklic, 6-letne Neže Zakrajšek, zasačila z domačo kokošjo. Slučaj s kokošjo je na obravnavi zanikal, priznal otipavanje nekaterih deklet, posilstva pa zanikal, saj naj ne bi imel moškega spolnega uda, kar je zdravniška preiskava ovrgla. Vseeno so mu kot olajševalno okoliščino šteli duševno manjvrednost.⁵³

Podobno je ravnal tudi 70-letni brezdomec Karel Lesjak, ki je med prosjačenjem po hišah oskrunil 12-letno Marijo Iskra, vendar je bil za razliko od Zoreta zasačen že pri prvem tovrstnem dejanju.⁵⁴

Beračenje je služilo kot izhodišče tudi 76-letnemu Gašperju Bračunu, ki je 20. septembra 1901 v Stari vasi hodil od hiše do hiše in prosil za hrano. Tako je prispel tudi pred hišo Stergarjevih, kjer sta 8-letni Karel in 5-letna Angela luščila fižol. Bračun ju je prosil za nekaj fižola, a sta mu otroka odgovorila, da bi morala vprašati starše, in ponudila, da gresta po mamo na polje. Namesto tega je Bračun zgrabil deklico, jo odpeljal v bližnji gozd in jo posilil, kar je deklica takoj nato povedala mami, ki je storilca ovadila.⁵⁵

Brezdomec, ki si je napačno razlagal gostoljubnost, je bil prav tako 33-letni Franc Luggger, ki je 29. junija 1892 prenočeval pri Wegscheiderjih in med tem poskušal zlorabiti 6-letno domačo hči Josefino. Dejanje se mu zaradi dekličine nerazvitosti ni posrečilo, na sodišču pa je najprej trdil, da je deklica sama prišla k njemu in tiščala njegovo roko pod svoje krilo, ko so priče to trditev ovrgle, pa se je domislil, da je bil preveč pijan, da bi se česarkoli spomnil.⁵⁶

Medtem ko so nekateri izkoriščali svojo brezposelnost, so se drugi znali okoristiti prav na račun svojega poklica. Med njimi najdemo 28-letnega pekarskega pomočnika Petra Križnika, ki je delal v pekarni Berner v Mariboru, ob tem pa še prežal na deklice, ki so hodile po kruh. V zadnji sobi pekarnice

⁴⁷ SI_PAM/0682/002/03252, AŠ 96, Kol Cyril, hišna št. kaznjena: 417.

⁴⁸ SI_PAM/0682/002/05677, AŠ 159, Plohl Josef, hišna št. kaznjena: 420.

⁴⁹ SI_PAM/0682/002/02914, AŠ 86, Keber Michael, hišna št. kaznjena: 273.

⁵⁰ SI_PAM/0682/002/02863, AŠ 85, Kaspret Wilhelm, hišna št. kaznjena: 7.

⁵¹ SI_PAM/0682/002/03410, AŠ 100, Korošec Josef, hišna št. kaznjena: 407.

⁵² SI_PAM/0682/002/08254, AŠ 223, Verhovnik Mathias, hišna št. kaznjena: 181.

⁵³ SI_PAM/0682/002/08999, AŠ 243, Zore Jakob, hišna št. kaznjena: 346.

⁵⁴ SI_PAM/0682/002/04130, AŠ 119, Lesjak Karl, hišna št. kaznjena: 247.

⁵⁵ SI_PAM/0682/002/00517, AŠ 24, Bračun Kaspar, hišna št. kaznjena: 408.

⁵⁶ SI_PAM/0682/002/04328, AŠ 124, Luggger Franz, hišna št. kaznjena: 443.

je tako večkrat napadel 10-letno Kristino Kolienz, ki je o zlorabah slednjič spregovorila s svojo mamo, ob čemer se je izkazalo, da je Križnik v omenjeni zadnji sobi otipaval tudi druga dekleta.⁵⁷

Svoj poklic trgovca je spretno izrabil 25-letni Franc Derbič, ki je 28. decembra 1887 9-letno Ano Balant pod pretvezo odpeljal v hram zraven svoje prodajalnice, jo posadil na žakelj in jo zlorabil. Zanimivo je, da so mu kot olajševalno okoliščino šteli pohvalo samega župana.⁵⁸

Sicer povsem nenačrtovano je svoj poklic izkoristil 22-letni mizar Jožef Rigler, ki je 7. septembra 1892 mizaril v hiši Jargličevih, pri tem pa se znašel sam z več otroki. Ob vsesplošnem joku in kričanju ostalih otrok je najprej zgrabil 5-letno Marijo Jarglič, ko z njo ni nič opravil, pa še gostaško hčer 10-letno Marijo Rozman, s katero je bil uspešnejši.⁵⁹

Poklicni stik z otroki je spretno izrabil tudi župnikov služabnik 62-letni Jakob Herschitz, ki je posilil in pri tem huje poškodoval 7-letno Alojzijo Witzmann. Deklica posilstva ni znala opisati bolje, kot da je tiščal neko palico vanjo, obtoženec pa je na sodišču trdil, da se mu je deklica sama nastavila.⁶⁰

Poseben primer je vsekakor Anton Čagran, učitelj v ljudski šoli v Križevcih, ki je v letih 1894 in 1895 tako ali drugače, s posilstvom ali otipavanjem, zlorabil 26 svojih učenk, zaradi česar je bil obsojen na rekordnih 6 let težke ječe (od česar pa je odslužil le 5 mesecev, saj je nato umrl).⁶¹

Omenimo še primer Karla Attensama, ki je kot alternativni zdravilec deloval na Švedskem, njegove alternativne metode zdravljenja pa so poleg zlorab deklic rezultirale tudi v nosečnosti duševno bolne pacientke, ki jo je omamil in posilil.⁶²

Primerov spolnih zlorab otrok, kjer se storilec in žrtev ne poznata oziroma se vsaj ne poznata dobro, je sicer več kot takšnih, kjer se, vseeno pa tudi teh ne manjka. Kadar ne gre za krvoskrunstvo, je najpogostejši vzorec spolno nasilje med posli, pri čemer je potrebno poudariti, da gre pri večini tovrstnih primerov za manjše starostne razlike med žrtvijo in storilcem kot v drugih primerih.

17-letni pastir Janez Matičko je le stežka obdržal službo, zato je menjal veliko gospodarjev, kar pa niti ni presenetljivo, glede na to da je na vsakem delovnem mestu zlorabljal različne deklice, s katerimi je prišel v stik. Tako je štirikrat zlorabil 7-letno Elizabeto Kovač, 9-letno Albino Podojsteršek dvakrat, 8-letno Julijano Pečnik enkrat, 3-letno Marijo Očko sedemkrat in njeno 2-letno sestro Rozalijo enkrat.⁶³

19-letni Franc Kastelic in 12-letna Alojzija Hočevnar sta približno leto dolgo skupaj služila pri Bizjaku kot hlapec in pestunja. Franc si je Alojzijo že dlje časa ogledoval in končno tudi ravnal po svojih nagnjenjih, kar bi morda ušlo nepozornim očem gospodarjev, če se mladenič ne bi odločil za ponovni napad na dekle ravno, ko je slednjo obiskala mati. Med njim pogovorom z gospodinjo je Alojziji naročil, naj gre po seno v hlev, sam pa ji je sledil, kar je pri materi vzbudilo hudo slutnjo. Šla je za fantom in ga res zasačila, kako je že slekel njeno hči in se spravil nanjo.⁶⁴

19-letni Jurij Hönigman je v letu 1887 zelo za gnano pomagal svojemu sorodniku Jožefu Hönigmanu pri hišnih opravilih in lončarskih delih. Izkazalo se je, da ga k temu nista gnali ne dobrot ne delavnost pač pa nagnjene do nove gospodarjeve pestunje, 12-letne Marije Miklič, ki jo je ob svojih obiskih tudi redno zlorabljal.⁶⁵

Presenetljivo prav nič redki niso primeri poslov, ki so se spravili na hčere svojih gospodarjev. Med njimi najdemo 20-letnega hlapca Antona Emeršiča, ki je zlorabljal 10-letno deklo, s katero je delal,

⁵⁷ SI_PAM/0682/002/03786, AŠ 110, Križnik Peter, hišna št. kaznjena: 278.

⁵⁸ SI_PAM/0682/002/00993, AŠ 38, Derbič Franz, hišna št. kaznjena: 31.

⁵⁹ SI_PAM/0682/002/06383, AŠ 177, Rigler Josef, hišna št. kaznjena: 155.

⁶⁰ SI_PAM/0682/002/02094, AŠ 63, Herschitz Jakob, hišna št. kaznjena: 70.

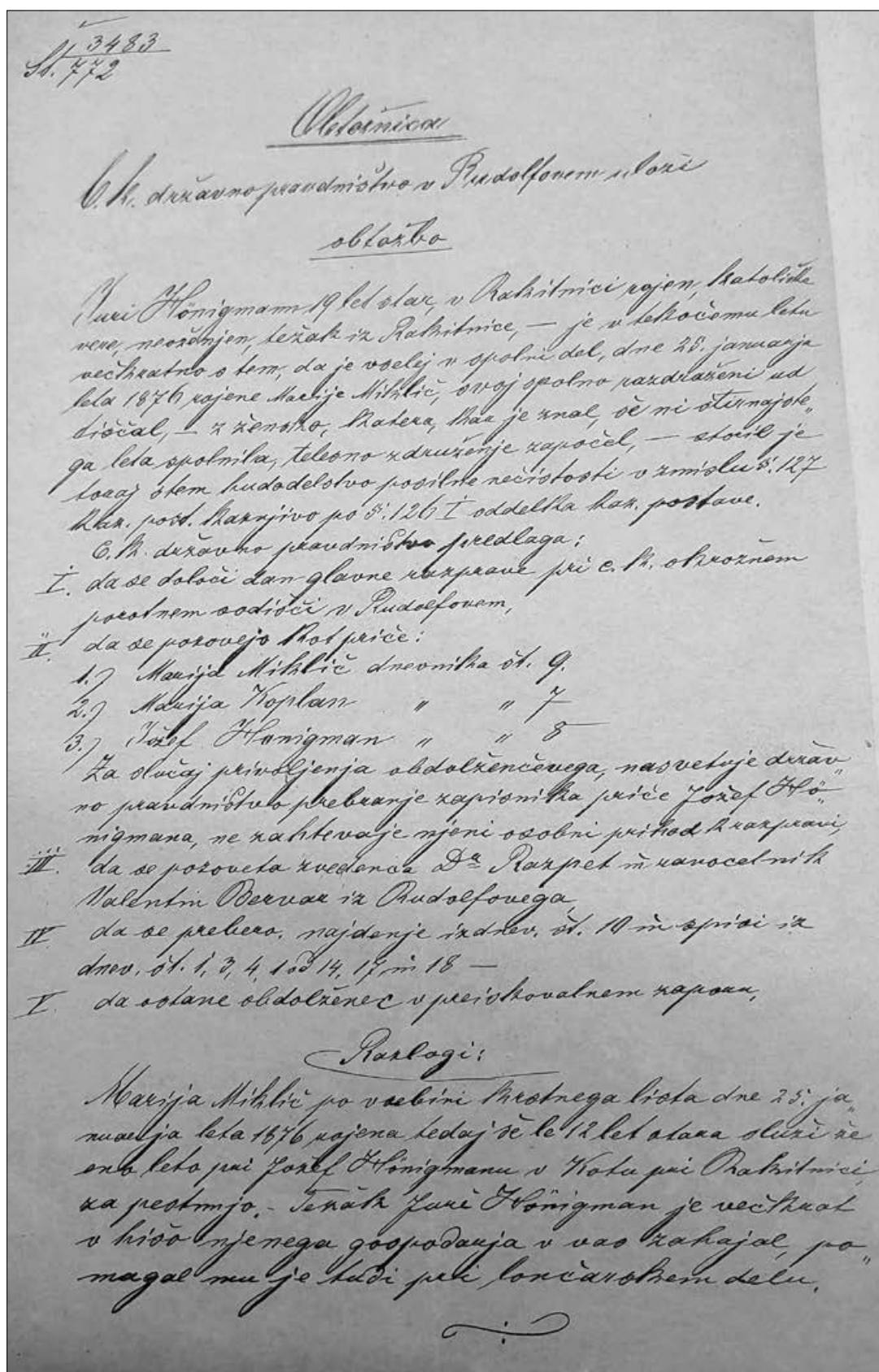
⁶¹ SI_PAM/0682/002/00853, AŠ 34, Čagran Anton, hišna št. kaznjena: 450.

⁶² SI_PAM/0682/002/00158, AŠ 14, Attensam Karl, hišna št. kaznjena: 494.

⁶³ SI_PAM/0682/002/04562, AŠ 130, Matičko Johann, hišna št. kaznjena: 279.

⁶⁴ SI_PAM/0682/002/02868, AŠ 85, Kastelic Franz, hišna št. kaznjena: 186.

⁶⁵ SI_PAM/0682/002/02224, AŠ 66, Hönigman Georg, hišna št. kaznjena: 308.

Obtožnica Hönigman s pripisom: »Obtožnica Jurija Hönigmana
(Pokranjinski arhiv Maribor, SI_PAM/0682/002/02224)

Marijo Gmilšek, ko ga je zalotil njen oče, pa se je izkazalo, da je napadel tudi 8-letno hči svojih gospodarjev Genovefo Drevenšek.⁶⁶

Tudi 17-letni Leopold Lamprecht, ki je kot vajenec delal pri čevljarju Janezu Soboti, si je nekoliko napačno razlagal svoj odnos z gospodarjevo hčerjo, 9-letno Terezijo, ki jo je večkrat spolno zlorabil.⁶⁷

Še bolj nasilno je ravnal 26-letni hlapec Franc Puntigam, ki 7-letne domače hčere Rozalije ni le zlorabil, temveč jo je tudi udaril po hrbtu, da jo je spravil na tla, na sodišču pa se je izgovarjal, da je Rozalija te stvari sama počela z njim.⁶⁸

Poseben kaliber je bil 18-letni konjski hlapec August Ludersdorfer, ki se je, edini med vsemi primeri iz mariborske kaznilnice, prerinil do stikov z višjimi sloji, saj je bil zaposlen na gradu Neustift. Tam se je seznanil z dvema deklicama, ki sta na gradu gostovali pri svojih sorodnikih, 10-letni Erno Majer in Ido Eggerth. Deklicama se je očitno zdel zelo zanimiv, saj sta ga redno obiskovali v njegovi sobi, ti obiski pa so bili slej ko prej namenjeni spolnemu raziskovanju, pri čemer je šlo sprva za vzajemno otipavanje. Zadeve so se nekoliko zapletle po Idinem odhodu, ko je Erna ostala sama z Augustom, ta pa je to okoliščino izkoristil za stopnjevanje svojega početja in poskušal imeti z deklico spolne odnose, kar se mu zaradi njene nerazvitosti sicer ni posrečilo, bil pa je uspešen pri okužbi deklice z gonorejo, kar ga je slednjič tudi izdalo. Čeprav sta Erna in Ida skoraj leto in pol molčali o svojih eksperimentih s konjskim hlapcem, je bilo vnetje genitalij in trebušne votline, ki ga je povzročila gonoreja, vendarle prehudo, da se je Erna zaupala svoji teti, posledično je obisk pri zdravniku razkril vzrok za okužbo in Erna je končno izdala zločinca, ki je medtem sicer že pretkano pustil službo, a je bila tudi pri njem diagnosticirana gonoreja dovolj dober dokaz za obsodbo.⁶⁹

Ne glede na znanstvo ali neznanstvo žrtve in storilca so bili skoraj vsi navedeni primeri spolnih zlorab bolj ali manj stvar naključja in priložnosti, predvsem kadar gre za mlajše storilce, kar so jim nenazadnje na sodišču tudi šteli kot olajševalno okoliščino. Najdejo pa se tudi primeri, resda redki, odraslih moških, ki so spolno izkoriščanje otrok skrbno načrtovali.

Med njimi je vsekakor potrebno omeniti izredno zanimiv primer Carla Marchija, ki smo ga v tem prispevku že spoznali. 49-letni Marchi in 11-letna Elsa Anžlovar sta bila sosedata, seznanila pa sta se, ker je Elsin oče Marchiju prevajal poslovne dokumente, medtem ko je Elsa služila kot kurirka med njima. Ob njenih obiskih je Marchiju padlo na pamet, da bi jo lahko spolno zlorabil, kar še ni tako presenetljivo kakor metoda, s katero se je lotil tega podviga. Najprej je deklici, ki doslej ni hotela v njegovo stanovanje, obljubil denarno nagrado, če vstopi in mu dovoli nekaj otipavanja. Deklica je privolila, Marchi pa si je seveda kmalu želel še kaj več. Ker očitno ni bil prepričan, da bo denar dovolj za dekličin molk, ji je podaril šopek svilenih rož, v katerega je podtaknil sredstvo za omamo, da je lahko deklico nemoteno posilil, nato pa ji je vljudno plačal s tremi krajcarji. Elsa, ki se je za dogodek očitno, tudi na podlagi njenega zmedenega pričevanja, čutila krivo, je molčala in še naprej dvakrat do trikrat na mesec prihajala k Marchiju. Nato se je Marchi odselil in pričakovali bi, da se bo zgodba zaključila. Nikakor. Marchi je več kot očitno, kar vemo že iz primera z Marijo Pipan, imel nekakšen dar za omreženje mladih deklet. Elsa je namreč po njegovem odhodu postala prepričana, da je njun odnos nekaj več od očitnega, in je Marchija obiskovala še na njegovem novem naslovu. Ti obiski so se zazdeli sumljivi Elsin materi, ki je deklici nekega dne sledila in jo videla z Marchijem. Svojo hči je povprašala o dogodku, kar je v Elsi očitno sprožilo val krivde in sramu, zato je pobegnila in se zvečer ni vrnila domov, pač pa je, prepričana, da bo lahko ostala z njim, odhitela k Marchiju, ki pa ji je osorno zabičal, naj na sodišču pove, da se je razdevičila sama in da je Marchiju lagala, da je že stara 14 let, kajti v primeru, da bo govorila resnico, se bo ubil. Nakar jo je odslovil. Zbegana deklica se ni upala vrniti domov in je pobegnila na Kranjsko k sorodnikom, kamor jo je prišel iskat oče in jo odpe-ljal naravnost k zdravniku. Na sodnih obravnavah

⁶⁶ SI_PAM/0682/002/01142, AŠ 42, Emeršič Anton, hišna št. kaznjenca: 370.

⁶⁷ SI_PAM/0682/002/03991, AŠ 115, Lamprecht Leopold, hišna št. kaznjenca: 317.

⁶⁸ SI_PAM/0682/002/06055, AŠ 168, Puntigam Franz, hišna št. kaznjenca: 178.

⁶⁹ SI_PAM/0682/002/04326, AŠ 124, Ludersdorfer August, hišna št. kaznjenca: 83.

je bilo potrebnih kar nekaj zaslišanj, da so iz Else, ki se je očitno sramovala svojega znanstva z Marchijem, izvlekli vso resnico. Nasprotno je Marchi kakršnokoli zlorabo do zadnjega zanikal, trdil, da je deklico le poljubil in ji enkrat dal pestovati svoj penis ter da ga takšnih grdobij obtožuje le, da bi iz njega izvlekla denar. Glede na to, da je bil Marchi bogat trgovec, Elsa pa po tedanjih kriterijih ne povsem nedolžna pri celotni zadevi, je kar presenetljivo, s kolikšno mero razumevanja za njen položaj so se na sodišču lotili tega primera, saj so verjeli Elsi in je na nobeni točki niso krivili za potek dogodkov.⁷⁰

Nič prijetnejši nista zgodbi 12-letne Marije Zidar in 13-letne Ljudmile Dietrich. Marijo Zidar je za svojo deklo in rejenko vzel 41-letni posestnik Jakob Kanonik, ki je njeni babici, pri kateri je živel, obljubil, da bo skrbel za dekletovo prehrano in obleko, če bo pri njem služila do 24. leta. Babica si verjetno ni mogla zamisliti boljše priložnosti za dekle, saj je sicer ločen Kanonik živel s partnerko Heleno Vivod, s katero pa nista imela otrok, zato situacija ni izgledala prav nič sumljivo. Toda kmalu je postalo jasno, da si je Kanonik v hišo pripeljal spolno sužnjo, kajti deklico je najprej ob Heleninih odsotnostih, nato pa že vsako drugo noč spolno zlorabljal. Dekle je v sveti veri, da gospodarju dolguje pokorščino v vseh pogledih, to mučenje tiho prenašalo, dokler ji ni župnik v spovednici svetoval, naj vendarle zapusti to službo. Kanonik je na sodišču povedal, da dekle laže, ker je želela postati gospodinja namesto Helene Vivod.⁷¹

Zelo podobno je razmišljal tudi 50-letni Franc Harz, ki s svojo ženo ni mogel imeti otrok, zato je vzel v rejo Ljudmilo Dietrich. Dekle je več let spolno zlorabljal, tako da je že pri petnajstih letih zanosila. Ob tej novici ji je Harz začel v pijačo mešati razne strupe, ki pa niso zadoščali, in dekle je rodilo zdravega fantka, ki so ga oddali v rejo. Harz je rojstvo naznanil župniku in mu povedal, da je Ljudmilo posilil nek neznanec. Človek bi pričakoval, da se bo Harz iz te izkušnje kaj naučil, toda možak je nadaljeval s svojo dejavnostjo in dekle je bilo čez leto dni spet noseče. In spet je Harz mešal

svoje zvarke, ki niso ubili ne dekleta ne plodu, le da se je otrok tokrat rodil bolj šibkega zdravja in iz ne povsem pojasnenih razlogov kmalu po porodu umrl. Po besedah žene Ane Harz, ki je za dogajanje vedela, a si moža ob grožnjah s smrtjo vse do smrti otroka ni upala prijaviti, je dojenčka ubil Harz sam. Ker je bila Ljudmila v času sojenja že starejša od 14 let in ker je otrok umrl v nepojasnjenih okoliščinah, so bili, čeprav sta Harza tožili Ana in Ljudmila, za uboj otroka obsojeni vsi trije, Harz pa tudi za spolno zlorabo, a le po §127 in 132, čeprav je Ljudmilo očitno zlorabljal tudi po dopolnjenem 14. letu.⁷²

Navedena primera zlorab rejenk nas pripeljeta do krvoskrunstva, kjer najdemo primere spolnih zlorab sester, hčera in vnukinj. Zlasti očetje so bili nagnjeni k temu, da so zlorabljali vse svoje hčere, dokler niso dosegle odraslosti.

47-letni železniški čuvaj Janez Knafel je očitno svojo čuvajnico potreboval predvsem za to, da je v njej redno zlorabljal vse svoje štiri hčere Rezo, Mico, Ivano in Katarino, a vsako le do štirinajstega leta, nato je prišla na vrsto mlajša.⁷³

Podobne kriterije je imel tudi 42-letni gostilničar Lukas Christof, ki je zlorabljal svoje tri hčere Henrietto, Mathilde in Elisabeth, pri tem pa bil še tako nasilen, da so morale z materjo večkrat bežati pred njim.⁷⁴

Nekoliko višjo starostno mejo je imel 41-letni trgovski pomočnik Felix Valentini, ki je zlorabljal svoji hčeri Mario in Luise, Mario še po šestnajstem letu, zato je bila zaradi krvoskrunstva obsojena tudi ona.⁷⁵

Med spolnimi zločinci v mariborski kaznilnici sta se znašla tudi dva dedka. 12-letna Marija Posod je živela s svojima babico in dedkom, ki jo je tudi redno zlorabljal, dokler ga ni pri dejanju ujela Marijina babica in deklico poslala nazaj k staršem, ki

⁷⁰ SI_PAM/0682/002/04487, AŠ 128, Marchi Karl, hišna št. kaznjenca: 702.

⁷¹ SI_PAM/0682/002/02821, AŠ 83, Kanonik Jakob, hišna št. kaznjenca: 38.

⁷² SI_PAM/0682/002/02024, AŠ 61, Harz Franz, hišna št. kaznjenca: 152.

⁷³ SI_PAM/0682/002/03103, AŠ 91, Knafel Johann, hišna št. kaznjenca: 235.

⁷⁴ SI_PAM/0682/002/00763, AŠ 31, Christof Lukas, hišna št. kaznjenca: 94.

⁷⁵ SI_PAM/0682/002/08169, AŠ 221, Valentini Felix, hišna št. kaznjenca: 202.

pa jim ni pojasnila, kaj se je dogajalo. Babica je nato kmalu umrla in dedek je Marijo vzel nazaj k sebi pod pretvezo, da potrebuje gospodinjo. Seveda so se zlorabe nadaljevale, dokler ga ni prijavil hlapec.⁷⁶

70-letni Primož Burjak pa je, odkar mu je zaradi njegovega nemoralnega življenja zblaznela žena, živel pri svojem sinu, ki ga je nekega dne obiskala nečakinja in Burjakova vnukinja 12-letna Marija Končan, ki jo je Burjak ob tej priliki zlorabil, nato pa s svojim početjem redno nadaljeval, saj se je dekle ob denarju in oblekah, ki jih je dobivalo, privadilo. Zapletlo se je šele, ko je prišla na obisk tudi hči sestrične njegove žene, 10-letna Marija Kucler, ki ji je Burjak prav tako tiščal prst v spolovilo, le da dekle o tem ni molčalo.⁷⁷

Zasačena sta bila tudi dva brata, ki sta zlorabljala svoje sestre. 16-letni Franc Zupančič je eno leto vsakodnevno zlorabljal svojo 10-letno sestro Albino,⁷⁸ medtem ko je 17-letni Andrej Lorber najprej poskušal zlorabiti svojo 10-letno sestro Gertrudo, ko mu to ni uspelo, pa se je spravil na starejšo sestro, 13-letno Terezijo, ki jo je kljub upiranju posilil. Zlorabe so se na sodišču razkrile, ker ga je pri občevarju s sosedovo kravo zalotil žandar, nakar sta dva sosednja kmeta izpričala, da ga že štiri tedne odganjata od svojih krav.⁷⁹

Ob navedenih primerih smo se vsekakor lahko prepričali, da se je spolno nasilje najpogosteje izvajalo nad otroki, kot rečeno je namreč 80% spolnih prestopnikov iz mariborske kaznilnice zlorabilo otroke. K temu sta botrovala predvsem dva razloga. Med vsemi spolnimi prestopniki v mariborski kaznilnici v obravnavanem obdobju jih je bilo med tistimi, ki so zlorabili otroke, 35% mlajših od 21 let. Ta odstotek se sicer ne zdi velik, ampak je ponovno potrebno upoštevati, da so v mariborski kaznilnici končali le zaporniki, obsojeni na leto ali več ječe, kar pa večina mladostnikov ni bila. Pri mnogih izmed teh primerov, čeprav pravno gledano gre za

pedofilijo, ta vendarle ni bila povsem »zavedna«, kajti 18-letni hlapec in 12-letna dekla sta bila v očeh drug drugega vrstnika. V teh primerih žrtev torej ni bila izbrana zaradi svoje ranljivosti, pač pa zaradi bližine starostne skupine. Nasprotno so odrasli storilci natančno vedeli, da zlorabljajo otroke, in so jih izbrali prav zaradi te ranljivosti, saj se otroci niti niso zavedali, kaj se jim dogaja, niti se niso mogli braniti.

Preden dokončno izgubimo apetit, se nekoliko posvetimo še spolnim zlorabam odraslih oseb, pri čemer se vsi primeri iz mariborske kaznilnice našajo na zlorabe žensk.

»Ona je z marelo proti njemu mahala, da ni mogel k njej ter je na pomoč klicala.«⁸⁰

Morda nekoliko presenetljivo dejstvo je, da so bile skoraj vse spolne zlorabe odraslih žensk posledica naključja, žrtev in storilec pa se nista (dobro) poznala. Tudi starostna skupina storilcev je veliko bolj enotna kot pri zlorabah deklic, kjer je razpon vse od 15 do 77 let, medtem ko je pri storilcih posilstva odrasle ženske starostni razpon od 17 do 39 let, vendar je le en storilec starejši od 30 let. Razlaga za ta pojav je sicer povsem jasna – gre za spolno zrele moške, polne moči in testosterona, ki pa še niso poročeni, da bi svoj spolni nagon izživiljali znotraj zakona. Žrtev se, po drugi strani, zdi povsem arbitrarna, saj najdemo med njimi ženske od 15 do 78 let.

Namerno izbrana je pravzaprav le ena žrtev. Gre za 30-letno Heleno Zelič, ki jo je zlorabil 28-letni krojač Matija Kocman. Helena je bila očitno telesno in duševno zaostala, na kar kaže izraz »Cretin« v sodnih zapisih, česar ni spregledal niti Matija in jo je napadel prav iz strahu, da si katere druge ženske ne bi mogel podrediti.⁸¹

Morda gre za dlje trajajoče znanstvo, ki sicer ni povezano z nobeno telesno ali duševno šibkostjo, tudi v primeru Juliusa Klingerja in Marie Lassing

⁷⁶ SI_PAM/0682/002/05836, AŠ 163, Posod Franz, hišna št. kaznjenja: 340.

⁷⁷ SI_PAM/0682/002/00693, AŠ 29, Burjak Primus, hišna št. kaznjenja: 285.

⁷⁸ SI_PAM/0682/002/09059, AŠ 244, Zupančič Franz, hišna št. kaznjenja: 263.

⁷⁹ SI_PAM/0682/002/04277, AŠ 122, Lorber Andreas, hišna št. kaznjenja: 45.

⁸⁰ SI_PAM/0682/002/03704, AŠ 108, Krašovec Georg, hišna št. kaznjenja: 326.

⁸¹ SI_PAM/0682/002/03171, AŠ 93, Kocman Matias, hišna št. kaznjenja: 444.

iz Beljaka, čeprav to ni nikjer konkretno izpričano. Vsekakor se je Julius iz takšnih ali drugačnih razlogov trdno namenil, da bo Mario zlorabil. S to mislijo je nanjo prvič prežal v mestnem parku, kamor je hodila na sprehode. Tam jo je zgrabil, jo položil na klop in ji dvignil krila, a se mu je dekle izmuznilo in pobegnilo. A pobegnilo je na koruzno polje, Julius pa za njo, spet jo je zgrabil in podrl na tla, toda Maria se je še naprej spretno upirala in kričala, dokler niso pritekli trije moški. Pa tudi to ni zadoščalo, da bi ukrotili Juliusa, saj je nazadnje še stražnika, ki je prišel ponj, ugriznil v prst. Ker Marii do tega trenutka ni storil še nič hujšega, so ga kmalu izpustili in Juliusova prva misel je bila spet Maria. Tokrat je v park pripeljal prijatelja, ki je držal Mario, da jo je Julius lahko posilil.⁸²

Sicer je bilo za ženske najbolj nevarno, da so same hodile po neobljudenih poteh. A tudi družba ni bila nikakršno zagotovilo za varnost. Neke nedelje sta šli služkinji Rosalia Schreiner in Theresia Nagovitz v spremstvu neke starejše gospe po opravkih v mesto. Pot jih je vodila mimo kamnoloma, kjer je gospa opazila šest delavcev. Najmlajša izmed njih, Petar Kraguljac in Ive Tominac, sta stekla za dekletoma, spremljevalko pa potolkla s palico, čeprav se je kmalu ovedla in odhitela k bližnji hiši po pomoč. Medtem je Tominac zgrabil Theresio in jo posilil, ker se je upirala, pa jo je še udaril in ji zbasal zemljo v usta. Na enak način je Kraguljac ravnal z Rosalio, pri čemer ji je zaradi upiranja ob udarcu s palico tudi zlomil roko. Kljub temu očitno ni šlo za zelo premišljeno potezo, saj sta ugotovila, da bi lahko imela težave, zato naslednjega dne nista prišla na delo, pač pa sta se skrila pod lažnimi imeni.⁸³

Za konec si oglejmo še nekaj »klasičnih« primerov napadov v gozdu. 8. oktobra 1899 je šla 69-letna Katarina Lončarič nič hudega sluteč iz Teharja v Gaberje iskat svojega moža. Na poti skozi gozd se ji je pridružil že hudo opit 24-letni Jakob Zupanc, jo prijel za roko in ji rekel, naj ima spolni odnos z njim. Katarina, ki ni mogla verjeti svojim ušesom, si je oddahnila, ko je proti njima prišel Franc Račko, Zupanc pa je pobegnil v grmovje. Toda svoji žrtvi

se je odrekel le začasno, saj je ponovno pritekel za Katarino, jo zvlekel na bližnje polje, ji zagrozil, da jo bo ubil, nato pa jo posilil. Po storjenem dejanju je ubogo gospo, ki jo je tovrstno nasilje povsem ošibilo, pustil ležati na njivi, da se je nato še eno uro z veliko muko vlekla do najbližjega soseda, ki jo je našel v zelo slabem stanju.⁸⁴

Neizbirčen glede starosti, a s posebno družinsko navezanostjo, je 22-letni Anton Germ 29. junija 1910 v gozdu, ko se je vračala od sestre, napadel 78-letno Barbaro Novak in svojo namero tudi izvršil, saj se mu gospa ni mogla upirati. Ko je opravil s svojim početjem, je po poti prišla 13-letna vnukinja Barbarine sestre. Dekle je steklo za storilcem in v njem začudeno prepoznalo svojega napadalca, ki jo je pred štirimi leti skušal posiliti.⁸⁵

Posebej slabo se je božični večer končal za 25-letno Marijo Kuhar, ki je po samotni poti iz Mengša proti Lahovčam v ročnem vozičku prevažala nekaj hrane za božično večerjo. Na poti je srečala dobro razpoložena Franca Lapa in Franca Zabreta, ki sta v Trzin gnala kravo. Del poti so opravili skupaj, nato pa sta fanta zavila po svoje, a se očitno po bojnem posvetu zapodila za dekletom in ji ukazala, naj ima z njima spolni odnos. Seveda to ni bilo v Marijinih načrtih za ta večer, zato ju je zavrnila, fanta pa sta jo nato dvignila, odnesla na polje, jo vrgla na tla, kjer ji je Lap raztegnil noge in jo držal zanje, medtem ko jo je Zabret štirikrat posilil. Vlogi sta nato zamenjala, a je Zabret nespretnemu Lapu nekoliko manj pomagal, saj se mu je očitno že mudilo naprej, zato se Lapu posilstvo kljub dolgotrajnemu trudu ni posrečilo. Na Marijino srečo sta storilca nato končno zaslišala po cesti prihajati voz in sta zbežala. Lap je na sodišču krivdo zvalil na Zabreta, ta pa je trdil, da se mu dekle sploh ni upiralo, a so sodniki pokazali veliko mero razumevanja za Marijin položaj in razumeli, da se verjetno ob dolgotrajnem posiljevanju ni več zmogla upirati.⁸⁶

Dekleta pa niso bila varna niti, kadar so hodila po jutranjih opravkih. Marija Seničar se je nekega

⁸² SI_PAM/0682/002/03072, AŠ 90, *Klinger Julius*, hišna št. kaznjenca: 170.

⁸³ SI_PAM/0682/002/03589, AŠ 105, *Kraguljač Peter*, hišna št. kaznjenca: 243.

⁸⁴ SI_PAM/0682/002/09051, AŠ 244, *Zupanc Jakob*, hišna št. kaznjenca: 466.

⁸⁵ SI_PAM/0682/002/01572, AŠ 52, *Germ Anton*, hišna št. kaznjenca: 30.

⁸⁶ SI_PAM/0682/002/08812, AŠ 239, *Zabret Franz*, hišna št. kaznjenca: 76.

zgodnjega oktobrskega jutra vračala od maše, ko se ji je na poti pridružil 26-letni Franc Časl ter ji predlagal, da bi šla po krajši poti čez gozd. Marija, ki se v njegovi družbi očitno ni počutila prijetno, je ta sumljivi predlog zavrnila in šla naprej po cesti. Zato jo je Časl zgrabil za roko in povlekel v gozd, kjer jo je vrgel na tla, ji z roko pokril usta in se poskušal prebiti do njenih intimnih predelov, a se je Marija tako silovito upirala, da mu nikakor ni uspelo. Ves besen jo je Časl nato zgrabil za roko in jo vlekkel po gozdnih tleh, da je z glavo večkrat udarila ob kamne in korenine, potem pa jo krvavečo pustil ležati sredi gozda.⁸⁷

Še dosti hujši je bil razplet za 28-letno raznašalko kruha Helene Griessner, ki je 14. decembra 1914 kakor vsako jutro raznašala kruh, ko jo je nenadoma nekdo od zadaj z eno roko potegnil za nahrbtnik, z drugo pa jo zgrabil za vrat in začel dušiti ter jo s poti zvlekel na travnik. Šlo je za 20-letnega Aleksandra Mandla, ki pa mu kljub prizadevanju Helene ni uspelo posiliti. Namesto da bi se s tem sprijaznil, je ubogo dekle večkrat in vsepovprek zabadal z nožem, da ji je povsem razparal trebušno votlino. Smrtno ranjena je Helene še nekaj časa ležala na travniku, preden so jo našli mimoidoči. Preden je 23. decembra umrla, je še uspela povedati, kaj se ji je zgodilo, in prepoznala storilca, s katerim so jo soočili. Na zaslišanju je Mandl priznal, da je nameraval posiliti Helene, da pa je nikakor ni hotel ubiti, saj je vedel, da bi zato dlje sedel, in tudi upa, da ne bo umrla, ker bi rad čimprej prišel iz zapora.⁸⁸

Najdemo pa tudi precej nenavaden primer 17-letnega Antona Urajnika, ki je leta 1903 širše podravsko območje spravljal v strah s svojimi roparskimi podvigi. Če je pri ropu hiše naletel na žensko, ki je bila sama doma, pa se ni ustavil niti pri posilstvu. Tako je najprej naletel na 16-letno Margareto Garber, ki jo je skušal posiliti v domači postelji, a ga je v ruvanju premagala, ob drugi priložnosti pa je že bolj spretno prav tako v domači hiši napadel 23-letno Marijo Eferl, ki jo je preventivno po glavi mahnil z opeko, da se mu ne bi upirala tako uspešno kot Margareta. Zanimivo je, da ga ni prijavila

nobena od njiju, pač pa se je pred sodniki znašel zaradi nekega drugega ropa.⁸⁹

Dodajmo še enega izmed zelo redkih primerov, ki se niso zgodili na podeželju, pač pa v mestu. 20-letni uradnik Karl Frick je tistega večera še posebej dobre volje zapuščal gostilno, saj sta se s prijateljem zmenila, da si prav ta večer najdeta dekle. Frick, ki je svojo dotlej edino spolno izkušnjo pridobil s prostitutko, najbrž ni vedel, da bi bilo dobro najprej dobiti dekletovo privoljenje, kajti vsako dekle pač ni prostitutka. Edini kriterij za izbranko je bil ženski spol in tako se je zgodilo, da mu je pot prva prečkala 16-letna trgovka Marija Bodo, ki je hitela v prodajalnico po ključke, ki sta jih pozabili z gospodinjo. Frick je dekletu sledil do hiše, v kateri je živela, nato pa jo napadel, a se je dekle krčevito upiralo in kričalo, da jo je slišala gospodinja, ki je pred vrati čakala na ključ, in videla storilca le še na begu.⁹⁰

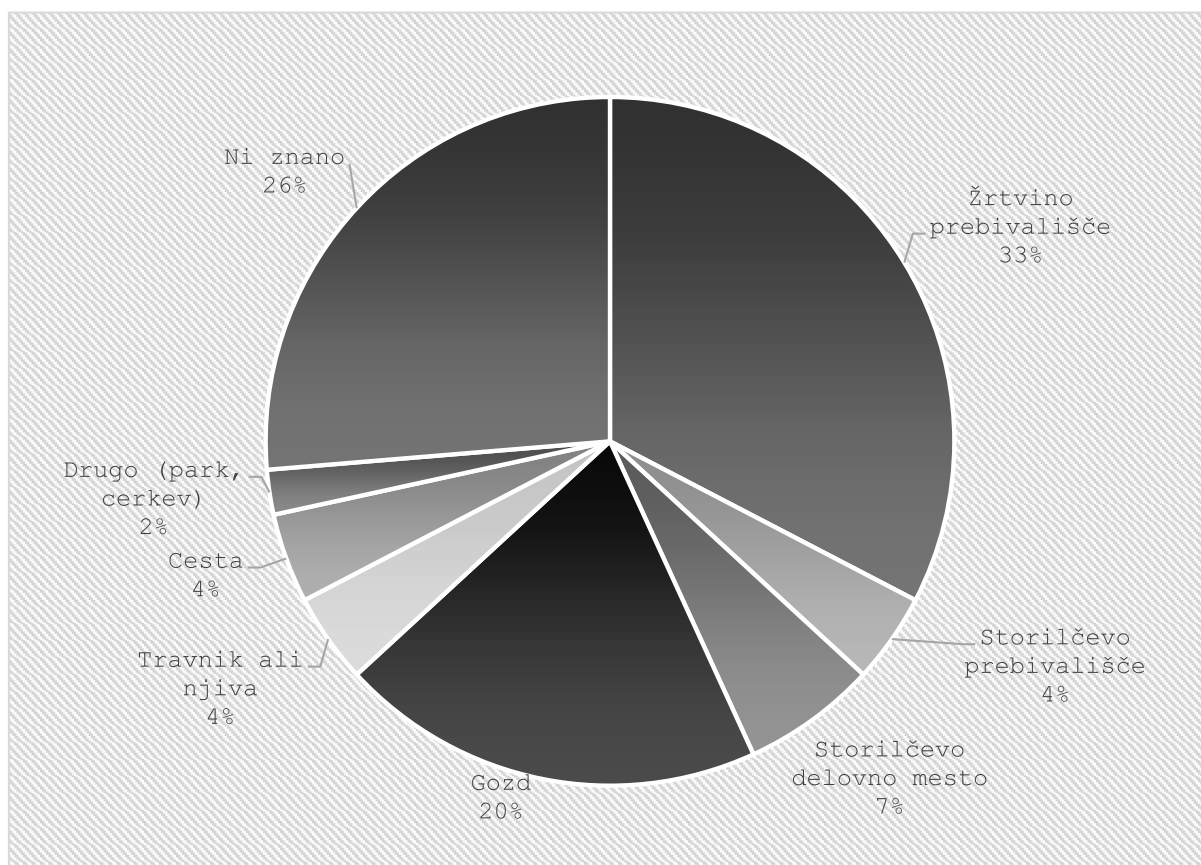
Žrtve spolnih napadov tako niso bile varne nikjer, ob nobeni uri in niti v družbi, a vseeno je pretresljiv podatek, da je bilo najbolj nevarno prav okolje domače hiše ali hleva. Seveda je ob tem potrebno upoštevati, da se je večina napadov v domači hiši zgodila na otroke, ki so jih zlorabili obiskovalci, posli ali pa kar lastni sorodniki. Zelo povedna razlika pa je opazna, če primerjamo okolje napadov v mestih in na podeželju. Vsi mestni primeri, razen dveh, so se zgodili pri žrtvi ali storilcu doma ali pa na storilčevem delovnem mestu, torej v zaprtem okolju, medtem ko na podeželju opazimo velik delež napadov na odprtem prostoru, torej v gozdu, na travniku, njivi ali cesti. Ta podatek nam ponudi tudi določen odgovor na vprašanje, ali je bilo žrtev na podeželju res več kot v mestih. Podeželje je vsekakor ponujalo več priložnosti, saj so se ženske same gibale na odprtih prostorih, kjer je do njih lahko dostopal kdorkoli, medtem ko je bilo v mestih bistveno več žensk ujetih med štiri stene. Spodobna meščanska dekleta so se lahko v primerni družbi sprehajala le ob spodobnih urah, medtem ko so služkinjam vsakršne izhode strogo

⁸⁷ SI_PAM/0682/002/00866, AŠ 34, Časl Franz, hišna št. kaznjena: 148.

⁸⁸ SI_PAM/0682/002/04465, AŠ 127, Mandl Alexander, hišna št. kaznjena: 354.

⁸⁹ SI_PAM/0682/002/08118, AŠ 220, Urajnik Anton, hišna št. kaznjena: 228.

⁹⁰ SI_PAM/0682/002/01415, AŠ 48, Frick Karl, hišna št. kaznjena: 174.

Kraj spolnega napada spolnih zločincev iz Moške kaznilnice Maribor 1889–1919. Kjer je prebivališče storilca in žrtve enako, je zavedeno kot prebivališče žrtve.

nadzorovale njihove gospodinje,⁹¹ kar jih je sicer omejevalo, a tudi ščitilo. V mestih so bile tako ženske lažje dostopne le za zaprtimi vrati, pri čemer je bil tudi družinski krog bistveno ožje zaprt kakor na podeželju, zato so informacije o morebitnem spolnem nasilju znotraj hiše bistveno težje našle pot v zunanji svet. Posledično lahko predpostavljamo, da je bilo spolno nasilje res bolj prisotno na podeželju kot v mestih, a tudi, da se je zanj na podeželju bistveno prej (če sploh) razvedelo.

Viri in literatura

Arhivsko gradivo

Pokrajinski arhiv Maribor

SI_PAM/0682 Moška kaznilnica Maribor (1883–1953), Dosjeji kaznjencev Moške kaznilnice Maribor (1880–1945)

Attensam Karl, hišna št. kaznjenca: 494, AŠ 14.

Berbuc Mathäus, hišna št. kaznjenca: 4419, AŠ 18.
 Bračun Kaspar, hišna št. kaznjenca: 408, AŠ 24.
 Burger Josef, hišna št. kaznjenca: 237, AŠ 28.
 Burjak Primus, hišna št. kaznjenca: 285, AŠ 29.
 Christof Lukas, hišna št. kaznjenca: 94, AŠ 31.
 Čagran Anton, hišna št. kaznjenca: 450, AŠ 34.
 Časl Franz, hišna št. kaznjenca: 148, AŠ 34.
 Derbič Franz, hišna št. kaznjenca: 31, AŠ 38.
 Emeršič Anton, hišna št. kaznjenca: 370, AŠ 42.
 Falesch Johann, hišna št. kaznjenca: 31, AŠ 43.
 Frick Karl, hišna št. kaznjenca: 174, AŠ 48.
 Germ Anton, hišna št. kaznjenca: 30, AŠ 52.
 Harz Franz, hišna št. kaznjenca: 152, AŠ 61.
 Herschitz Jakob, hišna št. kaznjenca: 70, AŠ 63.
 Hönigman Georg, hišna št. kaznjenca: 308, AŠ 66.
 Kanonik Jakob, hišna št. kaznjenca: 38, AŠ 83.
 Kaspret Wilhelm, hišna št. kaznjenca: 7, AŠ 85.
 Kastelic Franz, hišna št. kaznjenca: 186, AŠ 85.
 Keber Michael, hišna št. kaznjenca: 273, AŠ 86.
 Klinger Julius, hišna št. kaznjenca: 170, AŠ 90.
 Knafel Johann, hišna št. kaznjenca: 235, AŠ 91.
 Kobale Franz, hišna št. kaznjenca: 156, AŠ 93.

⁹¹ Studen, *Pričakovani in krepostni svet*, 35.

Kocman Matias, hišna št. kaznjena: 444, AŠ 93.
 Kol Cyril, hišna št. kaznjena: 417, AŠ 96.
 Korošec Josef, hišna št. kaznjena: 407, AŠ 100.
 Kraguljač Peter, hišna št. kaznjena: 243, AŠ 105.
 Krašovec Georg, hišna št. kaznjena: 326, AŠ 108.
 Križnik Peter, hišna št. kaznjena: 278, AŠ 110.
 Lamprecht Leopold, hišna št. kaznjena: 317, AŠ 115.
 Lesjak Karl, hišna št. kaznjena: 247, AŠ 119.
 Letnar Anton, hišna št. kaznjena: 482, AŠ 120.
 Lorber Andreas, hišna št. kaznjena: 45, AŠ 122.
 Ludersdorfer August, hišna št. kaznjena: 83, AŠ 124.
 Lugger Franz, hišna št. kaznjena: 443, AŠ 124.
 Mandl Alexander, hišna št. kaznjena: 354, AŠ 127.
 Marchi Karl, hišna št. kaznjena: 702, AŠ 128.
 Matičko Johann, hišna št. kaznjena: 279, AŠ 130.
 Plochl Josef, hišna št. kaznjena: 420, AŠ 159.
 Posod Franz, hišna št. kaznjena: 340, AŠ 163.
 Puntigam Franz, hišna št. kaznjena: 178, AŠ 168.
 Rigler Josef, hišna št. kaznjena: 155, AŠ 177.
 Traun Valentin, hišna št. kaznjena: 189, AŠ 215.
 Urajnik Anton, hišna št. kaznjena: 228, AŠ 220.
 Valentini Felix, hišna št. kaznjena: 202, AŠ 221.
 Verhovnik Mathias, hišna št. kaznjena: 181, AŠ 223.
 Vinšek Josef, hišna št. kaznjena: 278, AŠ 226.
 Witzmann Franz, hišna št. kaznjena: 79, AŠ 236.
 Zabret Franz, hišna št. kaznjena: 76, AŠ 239.
 Zore Jakob, hišna št. kaznjena: 346, AŠ 243.
 Zupanc Jakob, hišna št. kaznjena: 466, AŠ 244.
 Zupančič Franz, hišna št. kaznjena: 263, AŠ 244.

Zakoni in uredbe

Kazenski zakon o hudodelstvih, pregreških in prestopkih z dne 27. maja 1852 št. 117 drž. zakonika z dodanim tiskovnim zakonom z dne 17. decembra 1862 št. 6 d. z. ex 1863 in drugimi novjšimi zakoni kazenskopravnega obsega.
 Ur. Jakob Kavčič. Ljubljana: Društvo Pravniki, 1889.

Objavljeni viri

Danica [=Elvira Dolinar]: Svobodna ljubezen in zakon. *Slovenka: glasilo slovenskega ženstva*, 4.1, 1900, str. 2–4. *dLib*. Spletno. 7. 12. 2022.

Likar, Andrej: *Sveti zakon: kaj je, od kod in pa ktere dolžnosti naklada. Ženinom, nevestam, posebno pa zakoskim v poduk.* Celovec: J. Leon, 1856.

Slomšek, Anton Martin: *Shivljenja frezen pot: potrebni nauki inu molitve sa mladenzhe.* Celovec: J. Leon, 1845.

Literatura

Fugger Germadnik, Rolanda: Pri poljubu se ne sme cmokati in sliniti, 'marveč tenkoglasno vase cikniti, da se malo sliši, pa dosti čuti'. *To in ono o meščanstvu v provinci.* Ur. Vasilij Melik. Celje: Pokrajinski muzej, 1995, str. 34–42.

Hudales, Jože: »Olikan meščan – olikan Slovenec«. *Slovensko meščanstvo od vzpona nacije do nacionalizacije (1848–1948).* Ur. Jože Dežman, Jože Hudales in Božidar Jezernik. Celovec: Mohorjeva založba, 2008. 99–112.

Korošec, Damjan: *Spolnost in kazensko pravo: od prazgodovine do t. i. modernega spolnega kazenskega prava.* Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2008.

Ožinger, Anton: Dnevniški zapisi kurata v mariborski kaznilnici (1889–1913). *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 70.1-2, 1999, str. 185–202.

Polajnar, Janez: »Pfuj, to je gerdo!« *K zgodovini morale na Slovenskem v dobi meščanstva.* Celje: Zgodovinsko društvo, 2008.

Schlegel, Katharina: *Mistress and Servant in Nineteenth Century Hamburg: Employer/Employee Relationships in Domestic Service, 1880-1914.* *History Workshop*, 15.1, 1983, str. 60–77.

Stergar, Rok: O posilni nečistosti, oskrumbi in družih velikih nesramnostih. *Kronika*, 43.1/2, 1995, str. 74–91.

Studen, Andrej: Pričakovani in dejanski krepotni svet ljubezni, spolnosti in morale služkinj v meščanskih gospodinjstvih. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 51.2, 2011, str. 29–44.

Studen, Andrej: *Stanovati v Ljubljani: socialnozgodovinski oris stanovanjske kulture Ljubljančanov pred prvo svetovno vojno.* Ljubljana: Institutum studiorum humanitatis, 1995.

Wolf, Naomi: *Outrages: Sex, Censorship, and the Criminalization of Love*. Boston, New York: Houghton Mifflin Harcourt, 2019.

Zusammenfassung

**„VERDAMMTER TEUFEL, SEI STILL,
SONST WERDE ICH DICH TÖTEN UND
GLEICH ZUSCHLAGEN...“**

*Sexualstraftäter in den Akten der
Männerstrafanstalt Maribor in den Jahren
1889 bis 1919*

Der Beitrag stützt sich auf Dossiers von Sexualstraftätern der Männerstrafanstalt Maribor, die ihre Strafe zwischen 1889 und 1919 verbüßten, und behandelt die von ihnen begangenen Sexualdelikte, deren Merkmale sowie den breiteren rechtlich-gesellschaftlichen Rahmen. Hervorgehoben wird der Einfluss der bürgerlichen Moral, die Sexualität als gefährliches Tabu-Thema ansah, zugleich aber durch ihre Doppelmoral die Verschleierung von Gewalt und die Verlagerung der Verantwortung auf die Opfer begünstigte. Dargestellt wird die rechtliche Perspektive auf Sexualdelikte gemäß dem österreichischen Strafgesetz von 1852, das die meisten Formen sexueller Gewalt als Verbrechen einstufte, wobei die Gerichte häufig mildernde Umstände berücksichtigten, etwa Jugend, Trunkenheit oder eine sich bietende Gelegenheit zur Tat. Vergewaltigung innerhalb der Ehe wurde nicht als strafbare Handlung anerkannt, da der Geschlechtsverkehr in der Ehe als eheliche Pflicht der Frau verstanden wurde. In der Strafanstalt Maribor, einer der größten und modernsten der Monarchie, verbüßten die schwers-

ten Straftäter die höchsten Haftstrafen, wobei unter den wegen Sexualdelikten Verurteilten rund 80 % wegen Kindesmissbrauchs einsaßen. Die Fälle zeigen ein breites Spektrum an Umständen: von zufälligen Begegnungen auf dem Land, im Wald oder auf dem Heimweg von der Schule bis hin zu geplantem Missbrauch im Rahmen von Dienst- oder Pflegeverhältnissen und familiären Beziehungen. Häufig kam es zur Ausnutzung der untergeordneten Stellung von Dienstmädchen, aber auch von Pflegekindern und Töchtern, was auf die Verbreitung von Inzest hinweist. Angriffe auf erwachsene Frauen waren seltener; es dominierten zufällige Überfälle, oft auf einsamen Wegen oder im Wald, was auf eine willkürliche Opferwahl hindeutet. Bei Kindesmissbrauch war die Altersspanne der Täter sehr groß (von 15 bis 77 Jahren); bei sexuellem Missbrauch erwachsener Frauen waren die Täter überwiegend jüngere unverheiratete Männer, während die Altersspanne der Opfer wiederum sehr breit war (von 15 bis 78 Jahren).

Der Beitrag zeigt anschaulich, wie eng Sexualdelikte mit gesellschaftlichen Verhältnissen, Unterschieden zwischen sozialen Schichten und rechtlichen Einschränkungen verschränkt waren. Er wirft die Frage auf, wie sich Rechtsordnung, bürgerliche Moral und Alltagsrealität zueinander verhalten, wobei gerade die Rechtspraxis eine Toleranz gegenüber Gewalt offenbart, insbesondere durch die Berücksichtigung mildernder Umstände. Damit beleuchtet der Beitrag sexuelle Gewalt als ein historisches Phänomen, das starke Parallelen zur Gegenwart aufweist.

Schlagwörter: Sexualdelikte, Strafrecht, Männerstrafanstalt Maribor

